

Prikazi knjiga

Jürgen Eichhoff, Wortatlas der deutschen Umgangssprachen,
Francke Verlag, Bern/München,
1978, 2 Bände

Želimo li doznati gdje se na njemačkom govornom području za izraz »mesar« upotrebljava standardni oblik »Fleischer«, a gdje »Metzger«, »Fleischhacker« ili »Fleischhauer«, u kojim predjelima je »Fleischer« »Schlachter«, a gdje »Schlächter«, izvrsno će nam poslužiti knjiga američkog germanista Jürgena Eichhoffa »Wortatlas der deutschen Umgangssprachen« (Francke Verlag, Bern/München, 1978) u dva sveska. Oba sveska atlasa obuhvaćaju više od stotinu standardnih oblika koji se upotrebljavaju u Saveznoj i Demokratskoj Republici Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. Na 125 karata grafički je prikazana rasprostranjenost najčešćih riječi, izraza i pojmova iz svakidašnjeg života, pri čemu se jasno raspoznaju regionalne razlike. Ujedno se obrađuju varijante u izgovoru pojedinih izraza (Tünnel, Tunnél; Tábak, Tabák), te neke gramatičke posebnosti (habe — bin gesessen; particip perfekta glagola hauen — gehauen/gehaut). Obradeni pojmovi zahvaćaju slijedeća područja: čovjek, posao i zanimanje, kuća i ulica, kronološko vrijeme, pozdavi i svečanosti, dječje igre, jelo i piće, biljke i plodovi te razno. U uvodu je dan iscrpan komentar uz svaku kartu, a obrazloženi su metoda i ciljevi rada. Do svih podataka autor je došao obradom upitnika, koje je u velikom broju razaslao širom njemačkoga govornog područja, ili osobnim kontaktima s ispitanicima. Na kraju drugog sveska priložen je i primjerak takva upitnika, koji najbolje objašnjava postupak nastanka svake karte.

Tako ćemo, na primjer, saznati da se za prijednevnu užinu na radnom mjestu u predjelima Savezne Republike sjeverno od rijeke Majne i na području Demokratske Republike najčešće upotrebljavaju izrazi »Frühstück« ili »zweites Frühstück«, a u krajevima južno od Majne »Vesper« ili »Brotzeit«. U Austriji je to »Jause«, negdje i »Gabelfrühstück«, a u Švicarskoj »Znüni«.

Za izraz »plastična masa« (das Plastik) na sjeveru je uobičajen izraz »der, die, das Plastik«. Građanin Demokratske Republike kazat će »der Plast« ili »die Plaste«, a na jugu se izmjenjuju »der Plastik« (uglavnom u Švicarskoj) te »das Plastik«, u južnom i srednjem dijelu Savezne Republike. U Austriji su zastupljena oba oblika.

Traperice (die Blue Jeans) u sjevernim će dijelovima Savezne Republike biti »Blue Jeans« ili »Bluejeans«, a u Demokratskoj Republici uobičajen je izraz »Nietenhose« ili »Niethose«. U Austriji susrećemo izraze »Blue Jean« ili »Bluejean«, a pojedinačno se pojavljuje izraz »Levis«. »Cowboyhose« ili »Texashose« navode se kao zastarjeli.

Uz izraz »spremati sobe« (die Zimmer reinigen) stoje nam na raspolaganju glagoli »saubermachen« i »rein(e)machen« (uglavnom na sjeveru), te »putzen«, koji sve više prodiire u sjeverne predjele, a uobičajen je u sjeverozapadnim i jugozapadnim područjima Savezne Republike i u Švicarskoj. U Austriji se upotrebljava »aufräumen«, »zusammenräumen« i »putzen«.

Dok u sjevernim krajevima Savezne Republike Njemačke i u Demokratskoj Republici pozdrav prijatelja pri odlasku glasi »Tschüß«, u srednjem dijelu Savezne Republike i u Bavarskoj izmjenjuju se izrazi »adé« i »Servus«, a ovaj posljednji se proteže i na područje Austrije. U Švicarskoj su najrasprostranjeniji »tschau« ili »salü, sali«, što očito dokazuje utjecaj talijanskog i francuskog jezika. Nasuprot tome, u pojedinim dijelovima Švicarske zabilježen je i sjevernonjemački izraz »Tschüß«, a tumači se jakim utjecajem programa njemačke televizije.

Jednako tako dolazi do pomicanja upotrebe izraza »Samstag« i »Sonabend«. Tako pod utjecajem poštanskog i željezničkog prometa na sjever prodiire izraz »Samstag«, a južno područje polako preuzima izraz »Sonabend«, što autor ponovo obrazlaže utjecajem televizije. Naime, vijesti prvog programa njemačke televizije prenose se iz Hamburga.

Dakle, očito je da nema jedinstvenoga govornog jezika (Umgangssprache). Dok se na sjeveru njemačkoga govornog područja on sve više približava standardnom jeziku, a dijalekti imaju sve manju važnost, na jugu i u Švicarskoj je još jako dijalektalno obojen. U Austriji se, nasuprot tome, opaža sve jača tendencija približavanja jezičnom standardu. Kao primjere autor navodi

izraz »Mädchen« koji polako potiskuje dijalektalne izraze »Madel«, »Dirndl« i »Mäderle«, »nach Hause« umjesto dosad uobičajenog »heim«, te »Guten Tag« umjesto »Grüß Gott«.

Što je, dakle, govorni jezik (Umgangssprache)? Eichhoff taj pojam s pravom naziva »gordijskim čvorom znanosti o jeziku, koji još nitko nije uspio razriješiti«. On sam taj pojam definira ovako: »Govorni jezik je, jednostavno rečeno, onaj jezik koji je uobičajen u svakodnevnom ophođenju među stanovnicima određenog mjesta«. Dakle, autora ne zanima standardni jezik, ni književni jezik, ni različitost dijalekta, iako u kartama često navodi i dijalektalni oblik nekog pojma. Njegov interes ograničen je isključivo na najčešće i najuobičajenije jezične izraze u nekom geografskom prostoru, pa zato svojim atlasom ne izaziva zanimanje samo uskih lingvističkih krugova, nego je vrlo koristan svakome koga zanima najnovije stanje njemačkih govornih jezika u svoj njihovoj slojevitosti.

Marina Neuländer

Olga Mišeska-Tomić, *Generativ Syntax in Theory and Practice*

Knjiga Olge Mišeske-Tomić, namenjena studentima engleskog jezika, predstavlja pokušaj pružanja dodatne literature za savladivanje obaveznog studentskog programa iz ove discipline. »Generativna sintaksa« Tomičeve je rezultat njenog nastavničkog rada sa studentima na Odseku za engleski jezik Filološkog fakulteta u Skoplju, pa upoznavanje sa njenim sadržajem zahteva, pored znanja engleskog jezika, i poznavanje osnovnih gramatičkih pojmova.

Danas, kada je nauka o jeziku prisutna u nas, zahvaljujući sluhu naših izdavača i pregalaštvu jugoslovenskih jezikoslovaca, tumača lingvističkih teorija i njihovih zakonitosti, svaki pokušaj u tom pravcu predstavlja doprinos razvoju lingvističke misli. Skroman vremenski raspon postojanog širenja lingvistike u našoj sredini beleži svoj početak pojavom prvog izdanja knjige *Pravci u lingvistici*, 1963. godine, dr Milke Ivić, profesora Novosadskog uni-

verziteta. Prevedena na mnoge svetske jezike, knjiga se u svetu upotrebljava kao univerzitetski udžbenik. Beogradski lingvista dr Ranko Bugarski, svojim izborom tekstova iz dela američkog lingviste Noama Čomskog [N. Chomsky] 1972. godine, približava jugoslovenskom čitaocu ideje ovog autora. Te dve značajne knjige ne ostaju jedina lingvistička literatura naše sredine. Njihovu pojavu prate drugi originalni tekstovi naših autora i prevedena dela iz oblasti savremene lingvističke nauke.

U prvom delu knjige »Generativna revolucija« Olga Tomić sistematično daje razvoj generativne — transformacione sintakse od pojave knjige Noama Čomskog *Sintaksičke strukture* (1957) i prati tok lingvističkih teorija do sredine sedamdesetih godina. Autor uzima podelu jezičnih struktura na neposredne konstituente kao svoje polazište i time upoznaje čitaoca sa metodologijom lingvističke analize koju tridesetih godina inicira američki predstavnik strukturalizma Blumfeld [L. Bloomfield]. Na dobro odabranim primerima pokazuje se organizacija neposrednih konstituenata u rečenici, kao i neadekvatnost tog metodološkog pristupa, da bi se odmah potom ukazalo na pravila frazne strukture, transformaciona pravila, i istakao značaj novog pristupa izraženog u ranim teorijskim razmatranjima Noama Čomskog. Isticana u lingvističkoj literaturi, namenjena jezičkim stručnjacima i studentima nauke o jeziku, kao i zainteresovanoj široj publici, i ovde se ponavlja misao tvorca generativnog — transformacionog pristupa da je njegova suština u generisanju svih rečenica jednog jezika i analiziranju svake rečenice koja će biti u skladu sa reakcijama izvornog govornika, kao i u razlučivanju gramatičkih rečenica od negramatičkih. U preseku istorijskog razvoja nove lingvističke misli Tomičeva ukazuje i na druge pristupe, na kritiku *Sintaksičkih struktura*, na njenu reviziju i pojavu nove knjige Čomskog *Aspekti teorije sintakse* (1965). Na brojnim primerima objašnjena su osnovna obeležja *Aspekata*, standardnog modela generativne transformacione gramatike. Kao posmatrač hronoloških događaja u lingvističkoj teoriji, autor prikazuje i ostala učenja, i to posebno Fillmora i Mekolija [Ch. Fillmore, J. Mc Cawley] i, kasnije, Lejkofa i Rossa [G. Lakoff, J. R. Ross]. Kako poslednja trojica istražuju najdublji nivo semantičke strukture, to su njihovi pog-

ledi ubrzo dali nov pravac, poznat u lingvističkoj teoriji kao *generativna semantika*. Time i Olga Tomić završava svoj prvi deo teorijskog pregleda generativne — transformacione sintakse, čiji je cilj bio da pripremi čitaoca za praktični deo, u kome ga očekuje izazovno putovanje kroz sintaksičke transformacije. Autor u drugom delu knjige »Glavne sintaksičke transformacije« apstraktnu i nimalo laku lingvističku nauku izlaže sistematično, koristeći se pretežno Filmorovim modelom, svaku tematsku jedinicu prati posebnim zadatkom i primerenom literaturom, što upotpunjuje cilj samoobrazovanja koji se ovoj knjizi, s pravom, može pripisati. Dublja analiza, međutim, prelazi okvire ovog osvrta i iziskuje prostor lingvističkih časopisa.

Treba, ipak, napomenuti da autor ne zanemaruje ni ostale sintaksičke modele. Težeći ka koherentnom razvoju zadatah tema, Tomičeva se u *Dodatku 1* opredelila da predstavi nekoliko alternativa generativnoj transformacionoj gramatici. Nezavisno od glavne ideje knjige, čitalac se upoznaje sa aplikativnim modelom Šaumjana i Soboljeve [Шаумня, Соболева], u čijem se učenju transformacijama ne određuju samo dobro formirane rečenice jednog jezika, već i njihove semantičke varijante, odnosno njihovo značenje (str. 132). *Dodatak 1* ima posebnu informativnu vrednost. Onde se na sažet način obuhvataju bitna obeležja drugih sintaksičkih modela, pruža se mogućnost upoznavanja sa smisaono-tekstualnim modelom i konfiguracionim modelom sovjetskih autora, tagmemskim i stratifikacionim modelom Američke škole, funkcionalno — generativnim modelom Praške škole i, najzad, modelom skale i kategorije poznatom u britanskoj lingvistici Ferthijanske škole. Time se dočarava mozaik lingvističkih teorija koje sa različitih polazišta teže istom cilju — osvetljavanju fenomena ljudskog jezika.

Dodatak 2, sazdan od rešenja svih zadataka datih u knjizi, ukazuje na mogućnost korišćenja knjige kao lingvističkog priručnika i van organizovanog nastavnog procesa na univerzitetu. Obimna literatura i predmetni katalog na kraju knjige upućuju čitaoca na brojne izvore nauke o jeziku.

Najzad, potrebno je istaći da ova knjiga — knjiga o lingvističkim teorijama, o mogućnostima i nemogućnostima sintaksičkih transformacija — razmatra savremena kretanja lingvističke

nauke od lingvističke revolucije Noama Čomskog do sredine sedamdesetih godina. Kako je to, pak, specijalizovana knjiga, pisana u celosti na engleskom jeziku, čitalačka publika opredeljena za lingvističku nauku koja se ne služi engleskim jezikom teško se može njome koristiti. Ostaje nada da će sledeći lingvistički tekst biti namenjen većem broju čitalaca.

Dužanka Hadži-Jovančić

Lernschwierigkeiten in der deutschen Aussprache.

Ergebnisse einer Befragung von Lehrern für Deutsch als Fremdsprache, herausgegeben von Wolf Dieter Ortmann.

Teil I: *Rechnerauswertung sortiert nach 59 Ausgangssprachen*, str. LI + 223;

Teil II: *Rechnerauswertung sortiert nach 242 Lauten und Lautverbindungen*, str. LIII + 189;

Teil III: *Zusatzbemerkungen der Informanten zu 50 Ausgangssprachen*, str. XXXVIII + 226.

Goethe-Institut München, Arbeitsstelle für wissenschaftliche Didaktik, Projekt Phonotek, München 1976.

Poteškoće u izgovoru stranog jezika znatno ovise o fonološkoj strukturi materinskog jezika. Da bi došao do nekih, barem djelomično egzaktnih podataka o teškoćama koje učenici s različitim materinskim jezicima imaju pri učenju njemačkog jezika, Goethe-Institut je o tom problemu organizirao anketu među nastavnicima njemačkog jezika kao stranog jezika i odgovore prikazao u tri sveska, kompjutorski sortirana: 1. prema stranim jezicima za koje se odgovori daju, 2. prema glasovima i skupinama glasova koji su ispitanicima bili zadani i 3. prema dopunskim podacima koje su informanti dali uz anketu.

U anketnom listu bila su zadana 242 glasa i kombinacija glasova, a informanti su se morali izjasniti za svaki

pojedini da li je problem u učenju ili nije. Rezultati su vrednovani tako da su odgovori informanata prikazani procentualno, tj. veće ili manje slaganje informanata o težini nekog glasa bilo je indicija da se taj glas smatra teškim (u vrednovanju rezultata u knjizi taj je podatak i optički vrlo dobro markiran tako da se opći dojam može steći letimičnim pogledom na rezultate).

Za nas su zanimljivi podaci koje su informanti dali za hrvatskosrpski, pa ćemo ih zato ovdje opširnije prikazati. U anketi je sudjelovalo 17 nastavnika. Velika podudarnost u njihovim odgovorima može se konstatirati za ove glasove i grupe glasova: [y:] (*müde*), [Y] (*Müll*), [ø:] (*schön*), [œ] (*öffnen*), [y:ə] (*für*), [e:ə] (*Meer*), [ɛ:ə] (*Bär*), [ø:ə] (*Gehör*), [ŋ] (*singen*) gdje je 16 odnosno 15 informanata smatralo da su ti glasovi za govornika koji govori hrvatskosrpski teški. S tim se mišljenjem možemo u potpunosti složiti. Međutim, začuđuje da je samo oko polovice informanata smatrala da je glas [e:] težak, a za [o:], [u:], [i:] i [a:] još i mnogo manje od polovice. Smatram da svi zatvoreni dugi vokali predstavljaju priličnu poteškoću za izgovor i da se vrlo često zamjenjuju kratkima, odnosno da se ne artikuliraju dovoljno zatvoreno.

Kod konsonanata osim za već spomenuti velarni nazal postoji dosta velika podudarnost za [p] i [t], ali je nelegično da nema iste podudarnosti za [k], jer ista je teškoća kod svih bezvučnih okluziva aspiracija koje u hrvatskosrpskom nema. Isto tako začuđuje prilično mala podudarnost u vrednovanju glasa [h] (samo 9 informanata), a još manja u vrednovanju glotalnog okluziva [ʔ] (samo 6 informanata). Glotalni spirant [h] hrvatskosrpskom je stran i zamjenjuje se u izgovoru obično odgovarajućim velarnim spirantom [x]. Također samo 9 informanata smatra da je palatalni spirant [ç] u sredini riječi poteškoća za hrvatskosrpskog izvornog govornika, premda nam svakodnevna praksa pokazuje da se [ç] zamjenjuje sa [x] (na kraju riječi smatra 14 informanata glas [ç] poteškoćom, premda ne vidim razlike u težini izgovora s obzirom na poziciju u riječi). Za grupe konsonanata na kraju riječi postoji kod informanata dosta veliko slaganje, i to naročito za one grupe u kojima se pojavljuju [ç] i [ŋ].

Drugi svezak ovoga istraživanja trebalo bi da pokaže koji su glasovi i grupe glasova »objektivno« teški jer su odgovori sortirani prema »težini« koja

je konstatirana za pojedine jezike. Na vrhu liste po težini nalaze se skupine glasova [ɫst] (*du erdölchst*) i [pfr] (*Pfründe*) koje su izgovorni problem za 54 jezika, [lçs] (*des Strolchs*), [nçs] (*des Mönchs*) i [tšst] (*du rutschst*) za 53 jezika itd. Od pojedinačnih glasova najteži su [y:] (*müde, süß*) za 52 jezika, [ø:] (*töten*) za 51 jezik, [pf] (*Pfennig*) za 51 jezik, [ç] (*ich, wenig*) za 49 jezika itd. Ti podaci ne iznenađuju jer pokazuju da postoje neke objektivno teške artikulacije kao što su grupe konsonanata (Nijemci nam obično predbacuju da u hrvatskosrpskom postoje neizgovorive grupe konsonanata, a da sami nisu svjesni da je i njemački jezik pun takvih »neizgovorivih« grupa). Da su preglašeni vokali, i to posebno dugi preglašeni vokali [y:] i [ø:] poteškoća, može se tumačiti time što većina vokalskih sistema ne poznaje prednjojezične zaobljene vokale, već se u pravilu temelje na artikulaciji prednji nezaobljeni i stražnji zaobljeni (prema Trubetzkoyu većina vokalskih sistema je dvoklasna i trostepena, dakle kao i hrvatskosrpski, rjeđi su vokalski sistemi troklasni i trostepeni, dakle tip kao i njemački sa zaobljenim prednjojezičnim vokalima).

Zanimljive podatke pruža i treći svezak ovog istraživanja u kojem su sistematizirani dopunski odgovori informanata. To su odgovori za hrvatskosrpski podijeljeni na dva izvorna jezika, na hrvatski i srpski. Odgovori se za oba jezika podudaraju u vrednovanju prijevraga: [ø:] i [œ] zamjenjuju se sa [e:] i [e], odnosno [y:] i [Y] sa [i:] i [i]. Za srpski se konstatira da otvoreni dugi [e:] ne predstavlja poteškoću, dok se za hrvatski konstatira tendencija da se [e:] artikulira kao [i:], a [o:] kao [u:]. Ostale razlike koje postoje u odgovorima za srpski i hrvatski više ili manje su slučajno nastale jer informanti nisu smatrali nužnim da na njih upozore, a vrijede jednako i za srpski i za hrvatski. Spomenimo samo neke: tendencija da se diftonzi izgovaraju [aj], [au] i [oj] umjesto [ae], [ao] i [œ], izgovor glasa [r] kao apikalnog vibranta, a ne, kao što je općenito uobičajeno u njemačkom, kao uvularnog vibranta [R], sklonost da se [l] izgovara nedovoljno palatalno, da se [p], [t] i [k] ne aspiriraju, da se [ə] izgovara kao puni vokal ili da se potpuno ispušta. Još su spomenute neke teškoće o kojima smo već referirali (grupe konsonanata), tako da ih nije potrebno još jednom spominjati.

Na kraju bih upozorio na još dvije teškoće u izgovoru njemačkog jezika, ili, bolje reći dvije greške koje su moguće u izgovoru kod hrvatskosrpskih izvornih govornika. Prva je intonacijske prirode, a primijetio sam je kod štokavaca: postoji tendencija da se uzlazna odnosno silazna intonacija prenese i u izgovor njemačkih vokala, i možda je upravo to ona tipična osobina koja je karakteristična za hrvatskosrpske govornike, za onaj tipični »akcent« naših ljudi u izgovoru njemačkog jezika. Druga je karakteristika, pretežno vjerojatno također štokavaca, da na kraju riječi ili sloga ne ukidaju opoziciju po zvučnosti, već da zvučne konzonante izgovaraju i u finalnoj poziciji. Međutim, to nisu bila u anketi pitanja na koja bi bilo trebalo odgovoriti, ali ih je, mislim, trebalo spomenuti u komentaru anketi. Spomenuta je samo karakteristika hrvatskosrpskoga da se u grupi konsonanata provodi jednačenje po zvučnosti, što je također važna napomena za nastavnika njemačkog jezika na hrvatskosrpskom govornom području.

Anketa Goethe-Instituta vrijedna je informacija nastavnicima njemačkog jezika. Ono što je nastavnicima pojedinih jezičnih zajednica intuitivno bilo u manjoj ili većoj mjeri poznato, ovdje se potvrđuje konsensom ispitanika. Nedorečenosti u rezultatima ankete, na koje sam ovdje pokušao upozoriti, proizlaze iz ograničenosti broja ispitanika, a i iz nepredvidivosti problema koji postoje u konfrontiranju fonoloških sustava. Međutim, usprkos tome ova je publikacija korisna za svakog nastavnika njemačkog jezika koji ovdje nalazi potvrđene probleme s kojima se susreće u praksi.

Stanko Žepić

Wolf Dieter Ortmann, *Hochfrequente deutsche Wortformen*, München 1975, str. 38 + A 68 + B 68 + C 68 + D 85.

Wolf Dieter Ortmann, *Beispielwörter für deutsche Ausspracheübungen*, München 1975, str. XIV + 334.

Wolf Dieter Ortmann, *Beispielwörter für deutsche Rechtschreibübungen*, München 1976, str. 34 + V 35 + K 239 + A 56.

Wolf Dieter Ortmann, *Beispielwörter für deutsche Leseübungen*, München 1976, str. 46 + V 34 + K 235 + A 48.

Herausgegeben vom Goethe-Institut, Arbeitsstelle für wissenschaftliche Didaktik, Projekt Phonotheek.

Ova zanimljiva i korisna serija publikacija Goethe-Instituta zaslužuje da bude spomenuta i da se na nju upozore naši čitaoci, a naročito nastavnici njemačkog jezika. U četiri opsežna sveska kompjutorski je sortiran materijal koji je s nizom suradnika sakupio njemački stenograf Friedrich Wilhelm Kaeding potkraj 19. stoljeća da bi ustanovio koje su najfrekventnije njemačke riječi. Taj čestotni rječnik njemačkog jezika dopunio je dugotrajnim i mukotrpnim »ručnim« radom Helmut Meier i objavio ga kao »Deutsche Sprachstatistik« 1964. godine. Materijal Kaedinga i Meiera, tj. 7995 najfrekventnijih oblika riječi njemačkog jezika u prvom svesku ove serije sortirano je na četiri načina: abecedno, odostražno abecedno, prema čestoti i abecedno prema vrstama riječi. Za »normalnog« čitaoca rječnika, i to rječnika na kakve smo naučeni u našoj svakodnevnoj praksi, malo je neobično da se riječi pojavljuju u onim oblicima u kojima su zabilježene u tekstu. Ali i ti podaci su zanimljivi jer pokazuju da često nije najfrekventniji onaj oblik riječi koji nalazimo zabilježen u običnim rječnicima, nego, recimo kod glagola *haben* ili *sein*, njihovo treće lice singulara prezenta *ist* odnosno *hat*. A i tu nam ne može ovaj statistički podatak pružiti potpunu sigurnost o čestoti pojavljivanja pojedinih oblika jer su mnogi, pa čak i vrlo različiti oblici riječi homofoni ili, bolje reći, homografi jer se radi o pisanom tekstu, npr. *sein* je brojen i kao infinitiv glagola i kao posvojna zamjenica. Također se u brojenju ne razlikuju riječi koje se u normalnoj ortografiji razlikuju po početnom velikom slovu, npr. *Weg* i *weg*. To, međutim, ne umanjuje zanimljivost podataka koji su nam ovdje egzaktno prezentirani, a za koje samo djelomično možemo

tvrditi da su nam intuitivno bili poznati. Zbog toga nas ne iznenađuje da su na čelu liste po frekventnosti oblici semantički nesamostalnih riječi *die, der, und, in, zu, den, das, nicht, von, sie*, koje se u Kaedingovim tekstovima pojavljuju od 349553 (*die*) do 102212 (*sie*) puta. Prvih deset riječi na listi pojavljuje se zajedno ukupno gotovo 2 milijuna puta, što je od ukupno pregledanog materijala otprilike 20% (Kaeding je obradio tekstove s ukupno preko 10 milijuna riječi).

Statistički podaci o čestoti pojedinih oblika svakako su važna pomoć nastavniku stranog jezika, naročito piscu udžbenika, ali ipak sa stanovitim ograničenjem, jer će izbor tekstova u nastavu jezika prilično odudarati od izbora na kojem je Kaeding sastavio svoj čestotni rječnik. Usprkos tome, mislim da je podudarnost u pojavljivanju najfrekventnijih oblika bez obzira na tip tekstova u velikoj mjeri zagarantirana, tako da ovi podaci imaju i svoju apsolutnu vrijednost za njemački jezik općenito.

Statistički podaci, međutim, postaju zanimljivi kad se obrade sa stanovitim didaktičkom namjerom. Da bi odredio primjere za uvježbavanje njemačkog izgovora, Ortmann je sav materijal obradio po segmentima da bi pokazao koji su fonemi odnosno glasovi vrlo frekventni, a koji se gotovo uopće ne pojavljuju (premda ih izgovorni rječnici registriraju). I tu već kod prve tabele nailazimo na iznenađenje. Nije u njemačkom jeziku najfrekventniji glas vokal, nego konsonant: fonem /n/ pojavljuje se ukupno u preko 11% slučajeva, fonem /ə/ tek je na drugom mjestu, a treći je fonem /t/. Dalje slijede /r/, /d/, /s/, /l/, /a/, /l/, /e:/ itd. Na začelju se — prema očekivanju — fonemi koji su njemačkom fonološkom sistemu strani i koji se pojavljuju samo u stranim riječima, a to su nazalni vokali i neki zatvoreni kratki vokali. Za svaki ovako statistički utvrđeni segment navodi se lista najfrekventnijih oblika koji sadrže pojedini od tih segmenta, tako npr. za fonem /l/ lista počinje riječima *in, ist, mit, im, sind, bis, nichts, dich, bin...*

Druga grupa primjera sadrži liste najfrekventnijih oblika riječi za konsonante i konsonantske skupine na početku riječi. I tu saznajemo neke podatke kojih inače nismo svjesni (premda ih možemo djelomično očitati i u normalnim rječnicima). Tako je skupina fonema /pfl/ najčešća u oblicima ri-

ječi *Pflicht, Pflanze, Pflege*, /skl/ samo u *Sklave*, a npr. /gn/ samo u oblicima koji se temelje na riječi *Gnade*.

Slijedeća grupa primjera sadrži konsonantske skupine u sredini riječi. To je, dakako, najveća skupina jer je zabilježeno ukupno 668 kombinacija, od kojih je veći dio zastupljen samo s jednim ili dvama primjerima.

Zadnja grupa primjera donosi konsonante i grupe konsonanata na kraju riječi. Tu su zabilježene 104 kombinacije, od kojih se isto tako mnoge pojavljuju samo pojedinačno.

Osim toga navode se još primjeri sortirani prema broju slogova i rasporedu akcenata.

U isto tako zanimljivom svesku s primjerima za uvježbavanje ortografije statistički se obrađuje problem odnosa fonema i grafema. Tako već na početku saznajemo da se fonem /i:/ ostvaruje u pismu kao ⟨i⟩ u oko 16% slučajeva, npr. *wir*, kao ⟨ie⟩ u više od 76% slučajeva, npr. *die*, kao ⟨ieh⟩ u oko 5%, npr. *sieht* i kao ⟨ih⟩ u nešto više od 2% slučajeva. Samo jedna riječ, *Marquis*, ostvaruje /i:/ kao grafem ⟨is⟩. Zanimljivo je i statističko ostvarivanje fonema /a:/, oko 81% kao ⟨a⟩ (*nach*), oko 16% kao ⟨ah⟩ (*Jahr*), a samo nešto više od 2% kao ⟨aa⟩ (*Staat*). U odnosu konsonantskih fonema i načina njihova pisanja postoji gotovo jednoznačna podudarnost. Jedina je iznimka fonem /f/ koji se u pismu ostvaruje u oko 31% slučajeva kao ⟨f⟩ (*für*), u 67% kao ⟨v⟩ (*von*) i nešto preko 1% kao ⟨ph⟩ (*Phantasie*). Taj podatak pokazuje veliku frekventnost malobrojnih riječi pisanih sa ⟨v⟩ (*von, vor* i prefiks *ver-* uz malobrojne ostale riječi s grafemom ⟨v⟩).

U sredini riječi postoji niz kombinacija grafema koji su istovremeno i odgovarajuća jednoznačna kombinacija fonema. Zanimljivi su podaci za ostvarivanje fonema /ts/: kao grafem ⟨tz⟩ 40% (*setzen*), kao ⟨z⟩ također oko 40% (*dazu*), kao ⟨t⟩ oko 18% (*Nation*). Iznimke su grafemi ⟨ts⟩ oko 0,5% (*Rätsel*) i ⟨zz⟩ također oko 0,5% (*Skizze*). Za ostvarivanje fonema /s/ u međuvokalskoj poziciji grafem ⟨ss⟩ upotrebljava se u oko 63% slučajeva (*lassen*), a grafem ⟨ß⟩ u oko 35% slučajeva (*grüßen*); ostatak dijele ⟨c⟩ (*Police*) i ⟨ns⟩ (*Monsieur*). I u kombinaciji s drugim konsonantima otprilike dvostruko frekventniji je grafem ⟨s⟩ nego grafem ⟨ß⟩ (*Ausnahme, Maßnahme*).

Osim podataka za kombinacije grafema na kraju riječi ovaj svezak donosi još neke druge statističke podatke

koji su zanimljivi za grafematiku, npr. frekvencija homografa s velikim, odnosno malim početnim slovom (*Leben* — *leben*).

Zadnji svezak ove serije, koji sadrži primjere za vježbanje čitanja, upravo je obrat prethodnog sveska: ovdje se polazi od grafije i promatra se koji se fonemi pojedinim grafijama ostvaruju. Uz niz grafija kojima se jednoznačno ostvaruje određeni fonem, npr. ⟨ieh⟩ → /i:/ u riječi *sieht*, ima mnogo grafema i kombinacija grafema koji ostvaruju različite foneme, npr. ⟨i⟩ → /i:/ u riječi *wir*, /i/ u riječi *Kommission*, /I/ u riječi *in*. Također više fonema ostvaruje grafija ⟨ch⟩: /š/ u *Charlotte*, /k/ u *Charakter* i /ç/ u *chemisch*.

Od 542 konsonantske grafemske kombinacije u sredini riječi velika većina ostvaruje jednoznačnu kombinaciju fonema, iznimke su npr. ⟨chs⟩ za /ks/ oko 88% (*Wechsel*), za /cz/ oko 6% (*gleichsam*) i za /xz/ također oko 6% (*Nach-sicht*) ili ⟨ng⟩ za /ng/ oko 31% (*angenommen*), za /ŋ/ oko 67% (*lange*) i za

/ŋg/ oko 1,5% (*Evangelisch*). Na kraju riječi ostvaruju se 163 različite grafije kojima su većinom pridruženi jednoznačni slijedovi fonema. Iznimka je npr. grafija ⟨gt⟩ koja stoji za foneme /kt/ (*liegt*) i foneme /çt/ (*beschäftigt*).

Još mnoge zanimljive podatke možemo naći u ovim knjigama Goethe-Instituta, koji nastavniku njemačkog jezika mogu biti vrijedna pomoć u nastavi. Laika zapanjuje efikasnost kompjutora u obradi podataka. Ono što je Helmut Meier radio čitav svoj život, mogao je kompjutor obraditi u vrlo kratko vrijeme, samo mu je trebalo prirediti materijal i smisleno postaviti pitanja na koje se očekuje statistički odgovor. A lingvistički i didaktički smisljena pitanja znao je autor Wolf Dieter Ortmann postaviti kompjutoru i zato su dobiveni rezultati ne samo primjenjivi u praktičnoj nastavi, nego mogu poslužiti i kao osnova za teorijska lingvistička istraživanja.

Stanko Žepić

Kronika

IZVJEŠTAJ SA SEMINARA ZA NASTAVNIKE RUSKOG JEZIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA

Ove godine je u Crikvenici od 25. do 30. siječnja u organizaciji Zavoda za PPS SRH održan seminar za nastavnike ruskog jezika osnovnih i srednjih škola. Tema seminara bila je »Multi-medijski pristup učenju jezika i razvijanje kreativnosti«.

Cilj je seminara bio:

- utvrditi odnos između kreativnosti i medija u motivaciji učenika
- utvrditi funkcionalne i efikasne oblike i tehnike rada
- pronaći način i putove kako pomoću medija ostvariti kreativan transfer prilagođen uzrastu i znanju učenika
- utvrditi načine razvijanja komunikacijske kompetencije kod učenika.

Rad se odvijao u plenumu i u grupama. Plenarnim sjednicama prisustvovali su svi nastavnici, jer su predavanja bila koncipirana tako da su obuhvaćala probleme učenja stranog jezika i u osnovnoj i u srednjoj školi. Nakon plenarnih predavanja rad se nastavljao u dvije grupe — grupa nastavnika osnovnih škola i grupa nastavnika srednjih škola, gdje su se tretirali problemi specifični za pojedine nivoe učenja ruskog jezika.

Predavači na seminaru bili su istaknuti stručnjaci s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, savjetnici Zavoda za PPS SRH i nastavnici praktičari, koji su sa sudionicima seminara radili i grupama, na posebno pripremljenom materijalu, kako bi se ostvario cilj seminara.

U sklopu seminara održan je razgovor sudionika seminara s republičkim sekretarom za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu drom Stipom Šuvarom o problemu učenja ruskog jezika u našoj republici. Nastavnici su iznijeli kakvo je stanje na pojedinim područjima i u pojedinim školama. Posebno su istakli problem nestajanja ruskog jezika iz naših škola, i sve manjeg interesa za učenje tog stranog jezika.

U tom kontekstu nastavnici su informirani o donošenju Društvenog dogovora o učenju stranih jezika u školama u

SR Hrvatskoj. Taj dogovor trebalo bi da osigura zastupljenost svakog jezika (engleskog, francuskog, njemačkog i ruskog) na području općine s najmanje 15%, a najviše 40%, uz mogućnost učenja i drugog stranog jezika.

Istaknuto je da je, uz pomoć zajednice, društveno-političkih organizacija, roditelja i drugih faktora, uloga nastavnika ruskog jezika u provođenju Društvenog dogovora vrlo važna pa je u tom smislu donesen i jedan od ključaka seminara.

Smatramo da je bitno napomenuti da je seminar organiziran u drugoj polovici zimskih praznika, kad nastavnici više nisu bili angažirani ni u nastavi ni u drugim aktivnostima škola. Kad pogledamo koliko je škola poslalo svoje nastavnike na seminar — 13 nastavnika iz osnovnih škola i 37 nastavnika iz srednjih škola iz cijele republike — neminovno se nameće pitanje da li je problem učenja ruskog jezika u dovoljnoj mjeri osviješten i da li je on uopće osviješten. Prema takvim postupcima škola, ne stječe se dojam da je uloženo nastavnika dana potrebna važnost kao jednom od bitnih faktora u rješavanju tog problema.

Mira Klepač

SAVJETOVANJE JUGOSLAVENSKIH NASTAVNIKA NJEMAČKOG JEZIKA

U Crikvenici je 25. i 26. siječnja 1979. održano Savjetovanje nastavnika njemačkog jezika na kojem su pored jugoslaveniskih predstavnika svojim referatima sudjelovala i dva gosta iz Demokratske Republike Njemačke. Referati su većim dijelom posvećeni pitanjima metodike i primijeni rezultata znanstvenih istraživanja u nastavnoj praksi kao i aktualnim problemima nastave njemačkog jezika u školama općenito.

Pavica Mrazović (Novi Sad) govorila je o strukturi rečenice u gramatici zavisnosti generativnog tipa, a Zoran Ziletić (Beograd) o analizi rečenice u identifikacijskoj gramatici zavisnosti. Profesor Michel (Potsdam) osvrnuo se na aktualne probleme jezične norme u današnjem njemačkom jeziku, dok je profesor Ölschlägel (Potsdam) govorila o razvijanju jezičnih sposobnosti i ko-

munikativnom promatranju jezika u permanentnom obrazovanju nastavnika. O primjeni autentičnog teksta u nastavi govorio je Dimitrija Gacov (Skopje), o prijevodnoj transformaciji u nastavi njemačkog jezika Nikola Kremzer (Beograd). Ana Božanović (Sarajevo) i Gordana Buhman (Beograd) govorile su općenito o problemima nastave njemačkog jezika u svojim republikama, dok se Tamara Marčetić (Zagreb) osvrnula na specijalni problem izobrazbe studenata germanistike u prvoj godini studija. Ljerka Tomljenović-Biškuć (Zagreb) izvijestila je o radu na projektu za uvođenje njemačkog jezika u drugi razred osnovne škole, dok je Stanko Žepić (Zagreb) u svom referatu govorio o mogućnosti uvođenja diakronog aspekta u nastavu jezika.

Premda je broj učesnika Savjetovanja bio relativno skroman, ipak su sva izlaganja izazvala živu diskusiju i pokazala da su takvi sastanci ne samo korisni već i vrlo potrebni.

Stanko Žepić